

ZO ŠTUDENTSKEJ VEDECKEJ ČINNOSTI

Oscar Wilde – Portrét Doriana Graya. Interpretácia diela na pozadí súčasného fenoménu „selfie“

Barbora Kubisová

Abstrakt

Téma nasledujúceho príspevku je venovaná interpretácii diela *Portrét Doriana Graya* od anglického prozaika Oscara Wildea. Dielo v sebe uchováva viaceré kľúčové motívy: strach zo starnutia, krásu, hedonizmus, slobodnú vôľu, spoločenské normy a konvencie a i. Predstavuje priestor na hľadanie nového interpretačného kľúča v kontexte kulturológie. Cieľom príspevku, ako aj cieľom diplomovej práce, z ktorej príspevok vychádza, je analýza a kritická reflexia tzv. syndrómu Doriana Graya a jeho prejavov v súčasnej kultúre. Zámerom autorky je poukázať na aktuálnosť Wildeovho myšlienkového odkazu s ohľadom na populárnu „selfie kultúru“ v nadväznosti na sebareprezentáciu v „offline“, ale najmä v „online“ svete..

Kľúčové slová

Portrét Doriana Graya. Syndróm Doriana Graya. Narcizmus. Selfie. Sebareprezentácia.

Úvod

Príspevok sa orientuje na dve základné témy, ktoré rezonujú v súčasnej spoločnosti – narcizmus a selfie. Narcizmus predchádzal istému spoločenskému vývoju a bol tu prítomný oddávna, ale pozornosť sa mu začala venovať viac v posledných dvoch storočiach prizmou viacerých zahraničných odborníkov: francúzskeho filozofa a sociológa Gillesa Lipovetskeho, amerického historika a sociológa Christophera Lascha, amerického filozofa a psychológa nemeckého pôvodu Ericha Fromma, pričom nemôžeme opomenúť ani rakúskeho psychoanalytika a lekára Sigmunda Freuda. Výrazným spôsobom tematizuje narcizmus a jeho vnímanie dielo Oscara Wildea: *Portrét Doriana Graya*, v ktorom hlavná postava trpí narcizmom, z ktorého bol odvodený dnes už známy syndróm Doriana Graya. Tento príbeh sa však nezakladá len na tejto téme, ale sústreďuje sa aj na iné motívy, ktoré sme uviedli v abstrakte tohto príspevku napr. strach zo starnutia, krásu, spoločenské normy a konvencie a iné motívy (skutočnosť verus ilúzia, hedonizmus). Samotné dielo pre nás predstavuje priestor na hľadanie nového interpretačného kľúča s ohľadom na súčasné témy kulturologického diskurzu.

S ohľadom na analýzu a interpretáciu diela Oscara Wildea, je pre nás hlavná postava, Dorian Gray, akýmsi vzorom alebo reprezentantom človeka v súčasnej narcistickej spoločnosti.

1 Mýtus o Narcisovi a jeho metamorfózy

Pojem narcizmus je pravdepodobne odvodený z gréckej báje o Narcisovi (alebo Narkisovi), ktorý bol veľmi krásnym mládencom. Motív mýtu sa objavuje periférne už v homérskych eposoch a v nasledujúcich obdobiach bol prerozprávajúci viacerými spôsobmi. Najlepšie a najoriginálnejšie bol spracovaný rímskym básnikom Publiom Ovídiom Nasom, ktorý napísal zbierku básní *Premeny (Metamorphoses)*. Tento príbeh spracoval v tretej knihe *Premien*, v časti Thébania, aj keď dej s Thébami nemá nič spoločné.¹

Narcis je synom riečneho boha a nymfy. Bol počatý násilne, bez lásky, ale sám bol lásky hoden zo strany matky a neskôr aj zo strany iných jedincov. Bol považovaný za veľmi krásneho, no plachého mladíka. Autor sa pohrával s témou života a smrti Narcisa. Ústrednými motívmi sú samostatné príbehy života a tiež smrti nymfy Echo a Narcisa, ktoré sú spočiatku prezentované ako navzájom nesúvisiace.

Narcisova matka Liriopé sa obávala o jeho budúcnosť, preto zašla za veštcom Teiresiasom, ktorý jej povedal, že prežije dlhý život, pokiaľ sám seba nikdy nespozná. Tým, že bol krásnym mládencom, boli z neho uchvátení muži aj ženy. On si ich pohľady ani city nevšímal, čím zlomil veľké množstvo sŕdc. Zamilovala sa doňho aj nymfa Echo, avšak on ju odmietol a ona sa žiaľom utrápila, až po nej ostal len hlas, ozvena.²

Nymfy ho pokladali za samolúbeho, preto požiadali bohyňu Afroditu, aby ho potrestala aj preto, že Echo urazil: *Keď tak Ozvenu Narcis urazil – keď tak odvrhol d'ďalšie z krásnych víl, ktosi zasyčal kliatbu medzi zuby: "Nech je navždy sám! Nech len seba ľúbi!"*³ Ona vyriekla túto kliatbu, že bude milovať len seba, čím spôsobila, že keď si jedného dňa išiel uhasiť smäd k jazierku, uvidel svoj odraz na vodnej hladine, do ktorého sa zamiloval. Najprv však nevedel, že je to on sám, chcel ho pobožkať, objasť, ale keď zistil, že je to len jeho odraz, zostal zúfalý. Jeho život upadal, neustále bol z „neopätovanej lásky“ zúfalejší až si od smútku a bolesti rozdzriepal hrud'.⁴ Na mieste, kde zomrel vyrástol žltý kvet, ktorý dodnes voláme narcis: *Na pohreb všetko, všetko náhli sa. No nenašli už telo Narcisa. Namiesto neho stál tam kvietok čistý: žltučký stred a vókol biele listy.*⁵ Ani v ríši zomrelých nie je vykúpený, pretože naďalej v temných vodách musí hľadať na svoj obraz.⁶

Lenže odkiaľ čerpal informácie Ovídius pri písaní tohto príbehu, keďže nejde o pôvodnú verziu? Najväčšou pravdepodobnosťou je námet od Parthenia z Nikaie, ktorý žil okolo roku 73 p. n. l. a mal veľký vplyv medzi poetmi.⁷ Partheniova verzia bola stručnejšia a vložil do nej postavy Echó a slepeho veštca, čím prispel k epickosti príbehu. Zachoval sa len fragment mýtu, kde Narcis bol veľmi krutý a nenávidel všetkých okolo seba. Nešlo podľa neho o náhodnú lásku

¹ PECHOVÁ, O. – DOSTÁL, D.: *Narcismus jako rys osobnosti*. 2018, s. 9.

² NASO, P. O.: *Premeny*. 2000, s. 26 – 38.

³ *Ibid.*, 2000, s. 32.

⁴ *Ibid.*, 2000, s. 32 – 38.

⁵ *Ibid.*, 2000, s. 38.

⁶ ASPER, K.: *Opuštěnost a sebeodcizení. Nové přístupy k terapii narcistické poruchy osobnosti*. 2009, s. 83.

⁷ LOMAS, D.: *Narcissus reflected: The myth of Narcissus in surrealist and contemporary art*. 2011, s. 18.

k sebe, ale naopak o plánovaný cieľ (jeho osoba bola ako sexuálny objekt). Jediné, v čom sa oba príbehy zhodovali je, že Narcis trpel láskou k sebe a preto spáchal samovraždu.

V stredovekom období na tento mýtus bolo nahliadané negatívne preto, že bola v popredí kristianizácia a mýtus o Narcisovi poukazoval tak na jeden zo smrteľných hriechov – na pýchu. Dá sa tvrdiť, že prostredníctvom toho sa ľudia mali poučiť zo svojho zlého správania. Príkladom je dielo *Ovide Moralisé*, kde bol Narcis považovaný za blázna a jeho odraz tváre bol pre neho odporný. Ďalším príkladom je dielo od stredovekého francúzskeho básnika Guillaumea de Lorrisa *Román o ruži* (1230), ktorý môžeme analogicky prirovnať k Ovídiomvu dielu. Narcis bol pod nadvládou boha Amora, čiže nemohol za svoje chladné správanie sa k okoliu, lebo bol k tomu prinútený – bol ukrátený o svoju slobodnú vôľu. Preto si môžeme všimnúť, že v tomto prípade je obeťou, ale v iných typoch príbehov si za svojím rozhodnutím stojí sám. Podobne, ako v Ovídiomvom diele, sa Narcis zamiloval do svojho odrazu a zomrel.⁸

Existujú ešte viaceré príklady diel, ktoré sú inšpirované týmto mýtom, napríklad aj divadelná hra od francúzskeho filozofa a spisovateľa Jeana-Jacquesa Rousseaua *Narcis* alebo dielo francúzskeho spisovateľa Honoré de Balzaca *Ztracené iluze* (1839), a v neposlednom rade dielo, ktorému v práci venujeme najväčšiu pozornosť - *Portrét Doriana Graya* od Oscara Wildea. V tomto poslednom prípade, dochádza k premene Narcisa v období 19. storočia, kedy už nehovoríme o Narcisovi ako o mytologickej postave, ale o hlavnom hrdinovi (napr. Dorianovi Grayovi). Samotné dielo je inšpirované mytologickým príbehom o Narcisovi najmä tým, že autor si z neho vyňal zahľadenie sa postavy do seba samej. Dorian si užíval život na výslni, plný mladosti a krásy, avšak bol za to potrestaný. Zaujímavosťou je, že *Portrét Doriana Graya* je mýtu podobný aj v tom, že daný portrét je analógiou jazierka, do ktorého sa Narcis pozeral a zahľadel sa do vlastného odrazu. Dorian rovnako videl svoju podobu na obraze, ktorý ho stvárnňoval krásneho, a preto chcel takým zostať naveky. Avšak, zrejme nebol až taký zúfalý, že sa svojho odrazu nevedel dotknúť, keďže sa zaprisahal dobrovoľne Diablovej. Všetky hriechy sa takto na seba nabaľovali – jeho bohémny život, hriešnosť, ľahkomyselnosť, pýcha a nerozvážnosť, a v neposlednom rade aj vražda. Preto v oboch prípadoch odraz, či už Narcisov v jazierku alebo Dorianov v portréte predstavuje pre nich trest. Rozdiel je v tom, že Dorian bol zásadne ovplyvnený súdobou spoločnosťou a naladením doby. Tento faktor zohral kľúčovú úlohu v jeho narcistickom uzavretí sa do seba.

Na základe tohto príbehu o Narcisovi a jeho viacerých interpretácií by sme mohli tvrdiť, že takými Narcismi môžeme byť aj my. Sčasti nemusíme byť zodpovední za to len my sami, podobne ako je to v tomto starovekom mýte. Mýtus sa stal využívaným motívom pri úsilí o pochopenie rôznych javov nielen v literatúre, ale aj vo filozofii, psychológii, psychoanalýze či sociológii. V sociológii sa napríklad mýty, resp. konkrétne postavy využívajú pri kritickej analýze a interpretácii hierarchie hodnôt – hodnoty dionýzovské, prometeovské atď.

Narcizmus vyvoláva negatívne konotácie a predsudky, ale dôležité je citlivo rozlišovať a usilovať sa pochopiť o aký problém, poruchu, či prejavy vlastne ide. Najčastejšie si narcisi nevedomujú svoje odcudzenie, ktoré všemožne „prekrývajú“ bezbrehým konzumom, vyhľadávaním pôžitkov a hlukom súčasnej civilizácie. V konečnom dôsledku však cítia, že im

⁸ DE LORRIS, G.: *Román o ruži*. 1977. Zdroj: SÝKOROVÁ, V. 2019. *Mýtus Narcisa v metamorfózach autoportrétu* : diplomová práca. Trnava : Trnavská univerzita, 2019. s. 11.

stále niečo chýba a cítia sa neuspokojení, frustrovaní. Chvíľkové šťastie a radosť sa strieda s nudou a depresívnou náladou, nastupuje nutkanie cítiť sa opäť šťastným za každú cenu.

Otázkou je, či sa tak znižuje miera zodpovednosti jedinca za jeho narcistické správanie a stáva sa tak „obeťou“ imperatívu „stať sa sebou samým“. Uznávaný sociológ Zygmunt Bauman konštatoval, že *súčasných Narcisov núti kultúra, do ktorej sa narodili, robiť sotva niečo iné, než čo najviac sa snažiť ‘spoznať’ seba samých* – táto výzva je *hlavnou príčinou ich premeny na Narcisov – od útleho veku sa začína tým, čo bude celoživotnou výchovou, výcvikom a drilom.*⁹

2 Portrét Doriana Graya – stručná charakteristika postáv

V tejto časti príspevku sa venujeme interpretácii diela a charakteristike jednotlivých postáv. Dej tohto jediného Wildeovho románu sa odohráva v Londýne a na vidieku v období na konci 19. storočia. Hlavnou postavou je Dorian Gray, ale tiež aj Lord Henry Wotton, jeho blízky priateľ a za hlavnú postavu považujeme aj výtvarníka Basila Hallwarda. Ak by sme mali len stručne opísať tieto postavy, tak Dorian je márnomyseľný, je to výplod spoločnosti. Je spočiatku nevinný, jemný, ušľachtilý, ale neskôr sa mení na skazeného. Basil Hallward je tvorivý umelec, ktorý v Dorianovi vidí umelecký ideál plný krásy a nevinnosti, pričom je naivným, ale dobrosrdečným mužom, čo sa mu však v konečnom dôsledku nevyplatilo. Lord Henry Wotton je od začiatku skazeným šľachticom, ktorý sa stane Dorianovým radcom a dá sa tvrdiť, že zle vplýva na Dorianove správanie a konanie. Okrem týchto postáv môžeme ešte uviesť postavu Sibylly Vaneovej. Sibyla je nadanou herečkou, ktorá sa zamiluje do Doriana Graya – ten sa stane aj zmyslom jej života, lenže nakoniec kvôli nemu spácha samovraždu. Dôležitou postavou je James Vane, ktorý je bratom Sibylly a chce sa pomstiť Dorianovi za jej smrť.

Postavy Basila a Henryho nám môžu z hľadiska kulturologickej reflexie pripomínať antické božstvá. Basil analogicky pôsobí ako boh Apollón (harmonický princíp), naopak Henry skôr pripomína boha Dionýza (chaos v harmonickom princípe). Samotný Dorian Gray by mohol byť na základe toho vnímaný ako výtvor ich stretu.

Najdôležitejšou postavou par excellence je Dorian Gray, pričom ho chceme analyzovať bližšie. V diele môžeme sledovať jeho vývoj od mladistvých čias až po „starobu“, ktorú zažil len z pohľadu na svoj portrét, ale nie na vlastnej koži. Na jednej strane nevinný, až nadprirodzene krásny, ba priam dokonalý jedinec. Pod vplyvom Lorda Henryho sa z neho stáva človek márnomyseľný, povrchný, egoistický, pyšný a narcistický. Neriešiteľnou otázkou pre nás ostáva: mal väčší podiel na znetvorení osobnosti Doriana Graya priateľ Henry alebo maliar Basil? Kto je v tomto prípade väčším vinníkom, že sa začal Dorian viac zameriavať na svoju krásu, mladosť, túžby, celkovo na seba samého, až do takej miery, že sa jeho (spočiatku nevinná) osobnosť zdegradovala a nasmerovala k morálnemu úpadku? Ak by sme mali odpovedať, tak podľa nášho názoru vo väčšej miere spôsobil tento úpadok samotný Lord Henry. Avšak, prečo potom nebol zavraždený on, ale práve Basil? Tu by sme však skĺzli do subjektívnych názorov, k čomu smerovať nechceme.

Dorian vyzdvihuje jedinú hodnotu – krásu, čím je ovplyvnený oboma postavami: Basilom aj Henrym. Basil neustále ospevuje Dorianovu krásu, preto chcel namaľovať jeho portrét a Henry krásu považuje tiež za jednu z dôležitých znakov.

⁹ BAUMAN, Z.: *Retrotópia*. 2017, s. 120.

Môžeme poukázať na jeho lásku Sibylu Vaneovú – mladé sedemnásťročné dievča ho oslovilo, najmä svojim krásnym zovňajškom. Jej krásu ospevoval priateľovi Henrymu: *Najkrajšie stvorenie, aké som kedy v živote videl. Raz si mi povedal, že pátos ťa necháva chladným, ale že krása, iba krása vie ti vtisnúť slzy do očí. Poviem ti, Harry, že som to dievča ledva videl pre hmlu slz, čo mi zastrelí zrak.*¹⁰ Dorian Gray sa však nezamiloval len do jej krásy, ale aj do postavy resp. do štýlu, akým hrala Júliu v rámci divadelnej inscenácie od Williama Shakespeara *Rómeo a Júlia*. Bola to len ilúzia, pretože nemiloval Sibylu ako osobu, ale miloval len postavy, ktoré inscenovala.

Na chvíľu sa zdalo, že Dorian bude dobrým človekom, že si Sibylu vezme, lenže na ďalšom predstavení už nehrala takým štýlom, aký sa jemu páčil, pretože chcela zistiť, či ju bude ľúbiť aj tak. Týmto spôsobom odkrýva vlastnú osobnosť v skutočnosti. Tu sa prejaví Dorianova zlá stránka, dá sa tvrdiť, že tiež narcistická, lebo Sibyla už nepredstavovala zidealizovanú osobu, ktorú v nej videl predtým a ktorá vyhovovala jeho túžbam. Preto sa k nej zachováva veľmi kruto, čím jej spôsobuje bolesť a ona spácha samovraždu. Táto deštrukcia sa prejaví na jeho portréte, preto začína pociťovať vinu, od ktorej ho očisťuje Henry, podľa ktorého nemá podiel na jej samovražde. Samotný autor v tomto prípade analogicky poukazuje na utopenie sa Ofélie, či zadusenie Cordélie: *To dievča nikdy naozaj nežilo, a tak nikdy naozaj ani neumrelo... Smúť za Oféliou, ak chceš. Syp si popol na hlavu, lebo Cordéliu zahrúdili. Rúhaj sa nebu, lebo dcéra Brabantiova umrela. Ale nemrhaj slzami za Sibylou Vaneovou. Bola ešte neskutočnejšia ako tieto postavy.*¹¹ Podľa tohto môžeme usúdiť, že on miloval jej nepravé, ideálne podobizne, ale nie ju samotnú.

Celkovo je v popredí u postavy Doriana tzv. subjektívny idealizmus, pretože on túži po tom, že sa svet podriadi jeho ideálnym predstavám a jeho geniálnej vôli – čo sú tiež znaky odkazujúce k jeho narcistickej osobnosti. Preto sa nebojí posunúť ani morálne hranice len, aby všetko bolo v súlade s jeho predstavami. Na druhej strane jeho osobnosť neobviňujeme už len z toho dôvodu, že pravdepodobne nemohol za všetky svoje prejavy.

2.1 Analýza a interpretácia diela

Dielo Oscara Wildea sa prvýkrát objavilo v anglickom časopise Lippincott's Magazine v roku 1890. Pôvodný príbeh však neskôr upravil a pridal zopár kapitol. Táto obnovená verzia bola publikovaná v roku 1891 vydavateľstvom Ward Lock & Co.¹²

V rámci interpretácie diela je dôležité poukázať na ústredný dej a kľúčové motívy. Príbeh sa začína v ateliéri Basila, kde sa Basil zhovára s Lordom Henrym o portréte, ktorý namaloval a ktorý Henry považuje za jeho najlepšiu výtvor. Je to portrét veľmi krásneho, mladého muža – Doriana Graya. Basil ho vidí ako svoj najkrajší model, dokonca ako múzu, pretože je doňho tajne zamilovaný – do jeho krásy, ale aj do jeho nevinnosti. Dorian sa však spriatelí s Lordom Henrym, ktorého vidí ako svoj vzor a počúva jeho rozprávanie a rady.

Keď uvidel svoj portrét veľmi sa mu zapáčil, lenže potom zosmutnel, lebo vedel, že krása je pominuteľná. A preto vyslovil želanie, aby ostal naveky mladým a krásnym a aby portrét starol namiesto neho: *Aké je to smutné. Ja zostanem a budem strašný a odporný. Ale tento obraz*

¹⁰ WILDE, O.: *Portrét Doriana Graya*. 1964, s. 49.

¹¹ *Ibid.*, 1964, s. 92 – 93.

¹² RANSOME, A.: *Oscar Wilde: a critical study*. 1913, s. 31.

*ostane vždy mladý. Nikdy nebude starší ako práve v tento júnový deň... Keby to len bolo naopak! Keby som ja mohol ostať navždy mladý a tento obraz keby starnul! Za to – za to – dal by som všetko! Áno, všetko, všetko na svete by som za to dal! Dal by som za to aj svoju dušu!*¹³ V tomto želaní badáme prvotné prejavy vznikajúceho narcizmu u tejto postavy.

Neskôr sa Dorian pri jednom predstavení zamiloval do herečky Sibylly Vaneovej, s ktorou sa hneď zasnúbil. Následne na to ju odvrhol, kvôli tomu ako hrala v jednom predstavení. Potom odišiel domov a dozvedel sa, že jeho konanie sa odzrkadlilo aj na jeho portréte, čím zistil, že sa splnilo jeho tajné želanie. Preto obraz musel premiestniť do podkrovnej izby, aby naň nik nevidel. Sibyla sa v tú noc kvôli jeho reakcii otráвила, ale Dorian sa to nedotklo, aj keď v istom zmysle bol za jej smrť zodpovedný.

Kniha je rozdelená nepriamo na dve časti, pretože prvá časť sa odohráva v Dorianovej „mladosti“, a druhá časť o 18 rokov neskôr, kedy jeho portrét odzrkadľuje odpudivého starca. Basil sa neustále pýta na portrét, pretože by sa naň chcel pozrieť, keďže to bolo jeho majstrovské dielo. Keď mu ho Dorian po dlhom období ukáže, Basil je z toho zhrozený a Dorian ho v návale zlosti zabije. Považoval Basila za stroju svojho nešťastia. Ako odchádza z miesta činu, na ulici stretne Jamesa Vanea, ktorý sľúbil svojej sestre Sibyle, že Dorianu zabije, ak jej ublíži. Osobne Dorianu nepoznal, preto sa Dorian z obvinenia zo samovraždy Sibylly vykútil: *Ako dávno je už vaša sestra mŕtva?*¹⁴ Pričom James mu odpovedal: *Osemnásť rokov...*¹⁵ Dorian na to: *Osemnásť rokov! Postavte ma pod lampu a pozrite na moju tvár!*¹⁶ Tým, že vyzeral mladšie ako by mal, tak mu James uveril, že nie je tým, kto zabil jeho sestru. Dorianu však začínajú prenasledovať jeho skutky a hriechy, preto už nemá v živote pokoj. Chce svoj obraz zničiť tým, že bodne do neho nožom, ale so strašným výkrikom sa zrúti na zem, lebo ublížil tak aj seba. Jeho sluhovia vbehnú do izby a *keď vošli, našli na stene visieť skvelý portrét svojho pána, ako ho posledne videli, v plnej nádhere záračnej mladosti a krásy. A na dlážke ležal mŕtvy muž v smokingu, s nožom v srdci. Mal zvädnutú, zvráskavenú, odpudzujúcu tvár. Iba keď mu prezreli prstene na rukách, spoznali, kto to bol.*¹⁷

Čo sa týka interpretácie, dielo sa zaoberá témou dvojitého života. Vnútro Wildea sa rozčleňuje na dve časti a vkladá sa do dvoch postáv. Na jednej strane je jeho časť vo vnútri cynika Lorda Henryho, ale väčšia časť jeho samého je v Dorianovi. Mohli by sme to interpretovať ako Wildeovu túžbu zostať večne mladým a to, že si želel postihnúť podstatu všetkých skúseností.¹⁸

Toto dielo sa vyznačuje etickou rovinou, keďže okrem spomínaných tém tu dominuje téma morálky, dobra, zla, svedomia, hedonizmu vo vtedajšej spoločnosti. Mohli by sme ho označiť dokonca ako kriticko-reflexívne, keďže sú kritizované rôzne oblasti socio-kultúrnej reality ako súdoba politická situácia a vláda, manželstvo, ženy, priateľstvo. Wilde teda kritizuje spoločnosť a ľudí kvôli ich prejavom, ale neponúka návod, akí by mali v skutočnosti byť.

Dominantnou je kritika manželstva napríklad v prípade, keď sa Dorian rozhodol, že uzavrie manželský zväzok so Sibylou. Túto myšlienku zdôrazňuje ústami Henryho, ktorý sa zhovára

¹³ WILDE, O.: *Portrét Doriany Graya*. 1964, s. 27 – 28.

¹⁴ *Ibid.*, 1964, s. 164.

¹⁵ *Ibid.*, 1964, s. 164.

¹⁶ *Ibid.*, 1964, s. 165.

¹⁷ *Ibid.*, 1964, s. 191.

¹⁸ TINKOVÁ, A.: Oscar Wilde. In *Slovenské divadlo*. vol. 53. 2005.

s Basilom: *Vieš, že nie som obhajcom manželstva. Veľkou nevýhodou manželstva je, že robí ľudí nesebeckými. A nesebeckí ľudia sú bezfarební ľudia...Jednako, sú aj také povahy, ktoré manželstvo robí zložitejšími. Nevzdávajú sa svojho egoizmu a pridávajú k nemu mnohé iné "ego". Sú nútení žiť viac ako jedným životom.*¹⁹

Priateľstvo je pre Wildea komplikovaným, čo odzrkadľuje v tomto románe. Na jednej strane, pre neho táto sféra predstavuje istotu a bezpečie, porozumenie, úprimnosť a iné hodnoty, ale na druhej strane, ak sa človeku tieto hodnoty nedostávajú, tak nie je otvorený voči iným jednotlivcom. Domnievame sa, že v príbehu je tým lepším priateľom pre Doriana Basil, ktorý sa ho snaží morálne udržať v hraniciach spoločnosti. Lenže toto priateľstvo od počiatku nemalo reálny základ, keďže Basil od ich kontaktu a vzťahu očakával viac, než Dorian. Pravým sprievodcom v jeho živote bol teda Henry, ktorý síce Doriana nabádal k skazenosti, ale v jeho osobnosti prihliadame na to, že mu bol neustále k dispozícii. Dorian sa s ním zhováral o rôznych témach, ale nedôveroval mu však natoľko, aby mu povedal svoje najtemnejšie tajomstvo, týkajúce sa nielen portrétu, ale aj neskoršej vraždy Basila.

O tajomstve portrétu sa zdôveril paradoxne Basilovi, ktorý nástojil, aby mu portrét ukázal, keďže nebol nikde vystavený. Napriek tomu ho to stálo život. Obe postavy súperili o priateľstvo s Dorianom, i keď Basil mal priazeň u neho od začiatku (pretože ho maľoval), tak vyhral Henry svojimi názormi a myšlienkami, s ktorými sa postupne hlavný hrdina stotožňoval. Henry bol jedným z tých ľudí, ktorí sú flegmatickí a v niektorých prípadoch neempatickí, preto nepoznal hodnotu priateľstva, ale ani nepriateľstva ako tvrdil Basil: *Nechápeš, čo je priateľstvo, Harry, ale ani, čo je nepriateľstvo, keď sme už pri tom. Máš rád každého, a to značí, že všetci sú ti ľahostajní.*²⁰

V prípade etickej roviny môžeme ešte uviesť autorov pohľad na ženy, na ktoré poukazuje tiež v istej miere kriticky. Ženy nie sú komplikované, sú podriadené mužom, a čo sa týka ich postavenia v spoločnosti, to závisí od vnímania muža v spoločnosti (otca alebo neskôr manžela). Ich hlavnou podstatou je mužov naplňať a inšpirovať. V tomto prípade dochádza k stretu dvoch názorov: zamilovaného Doriana, pre ktorého ženy predstavujú zlato života mužov a Lorda Henryho, ktorého názor poukazuje na to, že ženy prinášajú síce u mužov túžbu vytvárať majstrovské diela, ale vždy zabráni tomu, aby boli vytvorené.

Z hľadiska kulturologických teórií je vo Wildeovom románe podstatná téma hedonizmu, na ktorú sa dielo zameriava. Je v ňom umiestnených viacero priamych odkazov na panujúci hedonizmus v spoločnosti: *Nový hedonizmus – to potrebuje naše storočie. Vy by ste mohli byť jeho viditeľným symbolom. S vašim zjavom dokážete všetko.*²¹ Čiže podľa Henryho nový hedonizmus môže priniesť Dorian. Tento pojem úzko súvisí s pojmom narcizmus. Podstatou tohto javu je maximalizácia rozkoše vyhýbaním sa utrpeniu, čo nám evokuje bohémsky spôsob života, nielen u Doriana Graya, ale tiež u samotného autora. Na základe toho, pokladáme za primárnu ideu románu rozkoš a pôžitky. Pre nezainteresovaných recipientov, by sa to mohlo takto javiť. Keď sa však čitateľ zamyslí do hĺbky zistí, že napríklad Lord Henry svojimi názormi hľadá krásu a nové skúsenosti v živote, čím nie je vzdialený od pravdy. V súvislosti s tematikou

¹⁹ WILDE, O.: *Portrét Doriana Graya*. 1964, s. 68.

²⁰ *Ibid.*, 1964, s. 13.

²¹ *Ibid.*, 1964, s. 25.

hedonizmu je prítomná sféra slobody, ale aj bezvýchodiskovosti. Preto krása predstavuje zmysel života a hlavný hrdina sa zameriava viac na svoju krásu.

Domnievame sa, že sa samotný román zakladá vo všeobecnosti na štyroch hlavných motívoch. Za prvý motív môžeme považovať metamorfózy hlavnej postavy, čiže Doriana Graya, v zmysle kontrastu medzi slobodnou vôľou a individuálnou identitou vplyvom súdobej spoločnosti, resp. hedonisticky naladeného Lorda Henryho na jeho charakter a správanie. Konkrétne máme na mysli „výmenu vlastnej duše“ za možnosť byť nesmrteľným a naveky mladým. A i keď spomínanú „kľiatbu/prosbu“, ktorú sme uviedli v citáte na začiatku tejto podkapitoly, pravdepodobne vyriekol zo strachu pred starobou, myslel ju natoľko vážne, až sa splnila.

Druhým motívom je rozpor medzi ilúziou a skutočnosťou, reprezentovaný na postave mladej herečky Sibyly Vaneovej, ktorá je vo svojej profesii talentovaná. Ale v momente, kedy spozná lásku, spozná aj realitu života, čím precitne z idealizovanej reality, ktorú pre ňu predstavoval divadelný svet.

Za tretí motív považujeme vnútorný zápas Doriana so sebou samým, keď odhaľuje svoju dušu na obraze, ktorá sa ničí prostredníctvom jeho amorálnych činov. Duša na obraze je prepojená s jeho fyzickým telom, preto keď Dorian už nezvláda pohľad na svoju skazenú dušu a chce obraz zničiť, automaticky ničí aj seba samého.

Analógiu súboja medzi dobrom a zlom považujeme za posledný motív diela, pričom sa objavuje vo viacerých líniiach. Prvou líniou sú priatelia hlavnej postavy, maliar Basil, ktorý figuruje na strane dobra a Lord Henry, ktorý je naopak charakterizovaný zlom. Lenže aj v Dorianovi sa odzrkadľuje schéma dobro vs. zlo, čo sa týka jeho postupného vývoja (premeny) z postavy zosobňujúcej nevinnosť, dobro a morálku na postavu charakteristickú skazenosťou, amorálnosťou až zlom. I keď jeho prerod je výsledkom vplyvu spoločnosti, ktorá ho obklopuje.

Podľa nášho názoru, by sa k interpretácii tohto diela mohol priradiť aj motív smrti, na ktorý poukazuje samotný portrét hlavnej postavy. Pri skúmaní diela sa dalo predpokladať, že dej nesmie skončiť inak, ako smrťou Graya.

Do kľúčových motívov môžeme zaradiť aj Dorianov strach zo staroby a smrti, keď sa obráti na diabla, tiež rozlišovanie medzi fikciou a realitou, ktoré sa objavuje aj u neho a je náročné, ďalej funkciu umenia v súvislosti s portrétom hlavnej postavy a s maliarom Basilom, spoločenské normy a konvencie, kedy sa človek musí rozhodnúť, či to, čo učíní je správne, a samozrejme krásu, ktorá sprevádza celý príbeh.

Portrét Doriana Graya v sebe skrýva množstvo symbolických odkazov, najmä čo sa týka symboliky farieb. Samotná postava ukrýva v sebe protiklad sivej a zlatej farby. Na začiatku je uvedený Dorianov opis zo strany Lorda Henryho: *Áno, je naozaj až zázračne pekný, s tými jemne vykrojenými červenými perami, úprimnými belasými očami, kučeravými zlatými vlasmi.*²² Opozíciou voči jeho krásu, mladosti a zlatej farbe vlasov je spomínaná sivá farba, ktorá sa vyskytuje na jeho portréte, keďže postava na portréte je stará, zvráskavená a šedivá. V symbolickom význame tieto dve farby môžu poukazovať analogicky na vzťah mladosti a staroby, ale tiež krásy a škaredosti. V tomto princípe je opisovaná podobne obloha, ktorá je na začiatku žiarivá, ale postupom času so skazenosťou Dorianovej duše začína byť ponorou.

²² WILDE, O.: *Portrét Doriana Graya*. 1964, s. 19.

Výraznou farbou je červená, uvádzaná najviac na konci diela, kedy hlavná postava chce zničiť vlastný portrét. Táto farba je vyznačená priamo v portréte, aby poukazovala na jeho hriechy, na krv, ktorú má na rukách: *Nevidel nijakú zmenu okrem prefikaneho výrazu v očiach a krivky pokrytectva okolo úst. Portrét bol ešte vždy odporný – ba ak možno, ešte odpornejší ako predtým – a krvavočervená rosa na ruke zdala sa jasnejšia, skoro ako krv čerstvo preliata.*²³ Nielenže bol zodpovedný za samovraždu Sibyly Vaneovej, za smrť jej brata Jamesa, ktorý bol postrelený pri love, keď striehol na „vraha“ svojej sestry, ale sám Dorian zavraždil svojho priateľa Basila Hallwarda, maliara, čo vytvoril jeho portrét. Dorian Basila vinil za to, že jeho duša bola zdeformovaná a zdegradovaná. Preto autor poukazuje na červenú farbu, ako na farbu smrti, vraždy a krvi.

V románe nastáva princíp katarzie. Dorian Gray si uvedomuje svoje hriechy od počiatku, odkedy začala jeho osobnosť smerovať k morálnemu úpadku. Až na konci deja autor prináša očistu tohto jednotlivca, dokonca pocity ľútosti, pochybností nad tým, čo vykonal, ale nemá v pláne byť obvinený za svoje hriechy. Ako sám Dorian vo svojom vnútornom monológovi uvádza: *Bude musieť naveky niesť bremeno svojej minulosti? Má sa naozaj priznať? Nikdy! Iba jediný svedok proti mne ostal. Sám obraz je svedectvom. Zničí ho. Prečo ho tu drží tak dlho?*²⁴ Dokonca sa vo svojom vnútri priznáva, že už mu neprináša až taký pôžitok, pozerá sa na svoju zohavenú dušu na plátne. Báł sa, že niekto zistí, aká je pravda, či už o portréte alebo o jeho hriechoch: *Kedysi mu bolo pôžitkom pozorovať, ako sa mení a starne. V poslednom čase už nepociťoval taký pôžitok. V noci nemohol preň spať. Keď bol preč, prenasledoval ho strach, že by ho mohli vidieť cudzie oči... Bol mu akoby svedomím. Áno, je svedomím. Zničí ho.*²⁵

A tak aj vykonal. Dorian Gray vzal nôž a pichol ho do portrétu, čo paradoxne viedlo k deštrukcii jeho fyzického tela a nie portrétu. Tento portrét sa následne transformoval do pôvodného stavu – teda na krásny obraz, ktorý namaloval maliar Basil Hallward. Z čoho nám vyplýva ponaučenie, že na každého raz príde, resp. zločin musí byť potrestaný. Dorian za svoje amorálne činy bol potrestaný smrťou, i keď tu tiež môžeme spomenúť princíp katarzie, že si možno prial, aby jeho život bol ukončený a aby niesol vinu za všetko, čo spôsobil.

3 Selfie ako médium

V rámci tejto kapitoly sa povenujeme selfie, ktorá je vnímaná ako fenomén. Fenomén selfie do veľkej miery ovplyvňuje život súčasného človeka, či už v rodinnej sfére, pracovnej, školskej, vo voľnom čase, ale aj v okamihoch smútku či radosti. Selfie môžeme vnímať v spoločnosti ako masový trend, čo podporujú jednotlivé sociálne siete ako Facebook, Instagram, TikTok a iné, a ich transformácie, čo sa týka možností fotografovania a obmieňania efektov. Snímanie seba, sa preto nezakladá na kvalite, ale skôr na kvantite. Vyznačuje sa v nej individualizmus (a teda aj narcizmus), pretože „ja sa prostredníctvom selfie propagujem, ja sa upravím, aby som vyzeral, čo najlepšie, aby som dostal, čo najviac lajkov a komentárov“. Prostredníctvom toho žijeme sčasti vo virtuálnom svete, kde môže byť naša identita vnímaná odlišne, než ako je to v našom reálnom živote.

²³ Ibid., 1964, s. 190.

²⁴ WILDE, O.: *Portrét Doriana Graya*. 1964, s. 190 – 191.

²⁵ Ibid., 1964, s. 191.

Na základe toho, môžeme kritickú reflexiu selfie prepájať s narcizmom. Závisí už len od toho, či daný človek, ktorý fotografuje samého seba vytvára neprimerané množstvo takýchto fotografií, čo súvisí až s patologickým narcizmom alebo sa pohybuje v medziach zdravého narcizmu. Za zdravý narcizmus v súvislosti s daným trendom považujeme napríklad sebazaznamenanie sa v cudzej krajine pri nejakej pamiatke (Eiffelova veža) kvôli zachovaniu spomienok, alebo fotografiu s celebritou a i. Patologickým narcizmom v tomto prípade, by mohlo byť nespočetné množstvo vlastných fotografií z rôznych uhlov, neustále pridávanie vlastných selfies na sociálne siete, len kvôli tomu, aby ľudia daného jednotlivca „olajkovali“ (teda v narcistickej reči uznali) alebo dokonca až odhaľovanie svojej intimity a pornografizácia. Fenomén selfie úzko súvisí s fenoménom narcizmu. Narcisi majú potrebu zviditeľňovať sa a informovať o sebe. Selfie je v tomto prípade pre nich najlepším prostriedkom. Na základe toho je možné konštatovať, že narcismi sme viac-menej my všetci.

Selfie, už dlhšie obdobie, nie je len fotografiou vytvorenou prostredníctvom zrkadla. Väčšina z nás si isto vytvorila fotografiu v cudzine, s kamarátmi, s celebritou a potom to zdieľala na internete. Narcistické je aj to, keď sledujeme svoj Facebook alebo Instagram, či nám pribudli „lajky“ alebo komentáre. Môže to dospieť do patologického stavu, kedy si človek zakladá na tom svoj vlastný život a už žije prevažne vo virtuálnej realite, než v tej skutočnej. Taký človek môže mať dokonca z toho depresie a stavy úzkosti, keď vidí, že niektoré jeho príspevky nemajú vysokú obľúbenosť. Tiež prostredníctvom selfie môžu narcisi vyzeráť o niečo lepšie ako v skutočnosti. Nielenže môžu urobiť veľa fotografických záberov, ale môžu ich aj upravovať, prostredníctvom rôznych filtrov alebo efektov. Zároveň, však môžu poukazovať na svoje úspechy a zvyšovať tak pocit výnimočnosti a uznania.

Selfie je prostriedkom sebareprezentácie a tiež rozširujúcej sa individualizácie. Za stovky rokov sebareprezentácie sa zmenil sprostredkovaný priestor medzi publikom a autorom. Pre pochopenie selfies, ako technologicky zarámovaných autofotografií, je dôležité rozlišovať medzi skutočným, reprezentovaným a imaginárnym priestorom. Sú to miesta objektov, subjektov a divákov, a medzi nimi sú ontologické rozdiely. Pretože existuje reálny priestor obývaný osobou, ktorá sa autopoortrétuje a tento priestor je reprezentovaný obrazom. Lenže tento reprezentovaný priestor existuje aj vtedy, keď divák odvráti hlavu, preto môže byť vnímaný aj ako imaginárny priestor, lebo si človek vie daný obraz udržať v mysli a predstaviť si ho.²⁶

Mýtus o Narcisovi sa dá aplikovať pri interpretácii selfie a autopoortrétov. Narcis totiž nevedel rozlíšiť, čo je skutočnosť a čo len odraz. To isté je príznačné pre fenomén selfie, pretože nie vždy sa dá odlíšiť, či daná fotka zobrazuje skutočnosť alebo nie. Podľa českého filozofa Viléma Flussera, u Narcisa viedlo zlúčenie obrazu a predstavy k fatálnemu koncu, pričom jediným svedkom je v tomto prípade Echo, ktorá sledovala jeho deštrukciu až do samotného konca.²⁷

Otázkou je, či Narcis niekedy zistil, že je to len predstava/obraz? Niektorí teoretici sa zhodujú v tom, že Narcis nepoznal samého seba a zachovával si len svoj vlastný imidž, ale podľa iných sa odkláňa od spoločnosti, aby mohol rozjímať.²⁸ Autorka príspevku sa prikláňa k názoru, že nepoznal sám seba resp. ani sám seba poznať nikdy nechcel, pretože nevedel ako sa odpútať od svojej idealizovanej predstavy a pravdepodobne mal z toho strach. Podobne ako súčasní narcisi

²⁶ PERAICA, A.: *Culture of the Selfie: Self-Representation in Contemporary Visual Culture*. 2017, s. 31.

²⁷ FLUSSER, V.: *Into the Universe of Technical Images*. 2011, s. 59. Zdroj: PERAICA, A. *Culture of the Selfie: Self-Representation in Contemporary Visual Culture*. 2017, s. 44.

²⁸ PERAICA, A.: *Culture of the Selfie: Self-Representation in Contemporary Visual Culture*. 2017, s. 45.

majú strach z neuznania. Selfie, preto predstavuje tiež „jazero“, v ktorom sa odráža naše vlastné Ja, ale je len na nás, či vieme rozoznať hranicu medzi predstavou o sebe samom a medzi skutočnosťou. Ak to jednotlivci nevedia rozoznať, tak síce neskončia transformovaní na kvet, ale tiež to môže mať neblahé následky v podobe psychických ochorení, sociálnej izolácie a často sa stretávame aj so samovraždami.

V prípade selfie ide o online narcizmus, ktorý je charakterizovaný veľkým počtom priateľov, pričom je prítomný subsymptóm „veľkolepého exhibicionizmu“. Človek odhaľuje v online svete svoje skryté želania, vymyslí si svoju predstavu (imidž) a vo fotoalbumoch už nefiguruje nostalgia za minulosťou, ani utópia budúcnosti. Figuruje tu iba telo, ktoré pulzuje v časových súradniciach a existuje vždy iba v okamihu „teraz“.

4 Pohľad na Dorianu Graya cez prizmu narcizmu a selfie

Autorka príspevku si, aj s ohľadom na interpretáciu mýtu o Narcisovi v kontexte fenoménu selfies, kladie otázku: Ako súvisí mýtus o Narcisovi a fenomén selfies s postavou Dorianu Graya?

Zistili sme, že Dorianu Graya môžeme analogicky spájať s mýtickou postavou Narcisa resp. ide o transformáciu tohto mýtu v období viktoriánskej spoločnosti. Tvrdí to aj postava Lorda Henryho: *Ved' to je sám Narcis, drahý môj Basil...* ²⁹ Identifikujeme tu isté podobnosti a odlišnosti, aj čo sa týka fenoménu selfie. Obe postavy mali objekt, v ktorom sa videli – Dorian mal namalovaný portrét a Narcis videl svoj odraz na hladine jazera. Pre súčasných ľudí môže byť takýmto objektom práve selfie. Tiež v daných autofotografiách vidíme odraz svojho vlastného Ja. Otázkou však je: nakoľko sa tento odraz stotožňuje s realitou? Čiže pre Dorianu je portrét a pre Narcisa jazierko takouto „selfie“.

Môžeme tvrdiť, že ďalším podobným znakom je ukončenie života oboch protagonistov samovraždou. Narcis si rozdriapal hrud' v momente ako zistil, že v odraze vidí sám seba a nie inú osobu. Dorian sa zavraždil náhodou, pri snahe zničiť svoj vlastný portrét – tým, že zabodol do portrétu nôž bez vedomia, že je s ním prepojený. V tomto prípade dospievame ku komparácii pohľadu Narcisa a Dorianu na vlastnú osobnosť. Narcis žil v ilúzii, že v odraze videl úplne inú, dokonalú osobu a keď zistil, že je to on sám, malo to pre neho fatálny dôsledok. Dorian si bol plne vedomý, že na portréte vidí seba samého v celej svojej dokonalosti, kráse a mladosti, pokým sa portrét nezačal transformovať na základe jeho morálnych úpadkov. Práve tieto aspekty ho dovedli k egoistickému zmýšľaniu o sebe samom, čo malo tiež fatálny koniec. Dnešné selfies rovnako môžu prinášať negatívne následky napr. že človek sa môže vnímať úplne inak, môže klamať seba a ostatných o svojom výzore, ak nevyzerá na fotografiách dokonale, môže trpieť úzkosťami, depresiami a inými, nielen psychickými problémami.

Narcis, na rozdiel od Dorianu, nemal strach zo staroby skôr, keď sa dozvedel, že v odraze je on sám, tak bol zúfalý, lebo vedel, že jeho láska je nedosiahnuteľná. Dorian naopak vyriekol kliatbu, aby zostal naveky mladý a aby obraz miesto neho znášal ťarchu staroby. Na základe toho v dnešnej psychológii existuje tzv. syndróm Dorianu Graya. V jednoduchšom význame ide o človeka, ktorý má veľký strach zo starnutia. V hlbšej podstate je to súhrn symptómov typických pre súčasnosť, smerujúcich až k extrémnym prípadom, kedy ľudia vykonávajú nebezpečné praktiky, aby zabránili starnutiu. Prvýkrát bol tento syndróm opísaný psychiatrom

²⁹ WILDE, O.: *Portrét Dorianu Graya*. 1964, s. 8.

Burkhardom Brosigom v roku 2000.³⁰ Podobne ako sa Dorian uchýlil k vyrieknutiu kliatby, tak človek trpiaci týmto syndrómom sa uchýľuje k rôznym praktikám, skrášľujúcim zákrokom (napr. viacnásobným estetickým a chirurgickým operáciám, k aplikácii botoxu atď.).

V prípade selfies je to rovnaké. Uchováva sa na nich obraz seba samého v mladšej podobe, keďže každú sekundu sme starší a starší. Ak si však jedinec nájde napr. vrásky alebo šediny, tak ich na fotografiách môže odstrániť cez retuš alebo efekty, čo je tiež v istej miere smerovanie k syndrómu Dorianu Graya, ale ešte v úrovni normálnosti, teda pokiaľ daná selfie nie je príliš preexponovaná.

Avšak, na rozdiel od Narcisa, Dorianovi Grayovi sa podarilo konečne stvárniť a úplne sprostredkovať obraz. V jeho prípade je paradoxom reprezentatívnosti rozdelenie medzi sebareprezentáciu a seba predstavu. Obraz je tu nosičom a ideálny obraz je predstaveným modelom, pričom sa navzájom nepodobajú. Dorian sa v obraze hýbe v porovnaní s Narcisom, ktorý zomrel „do obrazu (predstavy)“. Dorian sa nerozpadá, ale rozpadá sa obraz miesto neho. Konečným cieľom, preto nie je smrť maľby, len zničenie seba projekcie. Konkrétnejšie, Narcis uniká do predstavy, ale Grayova predstava mladosti uniká do neho, vymieňajúc si miesta s jeho úpadkom tela, takže sa stáva obrazom, resp. sa zhmotňuje do obrazu. Narcis sa naopak abstrahuje a necháva svoje telo za sebou. Dorian je teda „temnou verziou“ Narcisa, jeho skutočnou inverziou, je pôvodným Narcisom, zatiaľ, čo Narcis akoby ani nebol sám sebou.³¹

V súvislosti s románom *Portrét Dorianu Graya* a jeho hlavnou postavou môžeme spájať tzv. archetyp tieňa. O archetypy sa zaujímal významný psychiater a zakladateľ analytickej psychológie Carl Gustav Jung. Jung analyzoval nielen spomínaný archetyp, ale vyčlenil aj iné typy archetypov, ako príklad môžeme uviesť archetyp matky, dieťaťa, hrdinu, múdrego starca atď.

Archetypy vychádzajú z kolektívneho nevedomia. Sú to typické módy chápania, percepcie, ktoré sú spoločné všetkým ľuďom. Sú univerzálne a to prispieva k myšlienke, že kultúra má spoločný základ.³² Archetyp je vnímaný ako zlý duch, pri ktorom závisí ako sa ľudské vedomie prejaví.³³

Čo sa týka archetypu tieňa, tieň je opozitom svetla a dá sa tým symbolicky vymedziť osobnosť, resp. ego. Tieň je v tomto prípade jeho negatívnym odtlačkom, pretože čím viac je človek egoistickejší, tým väčší tieň vrhá. Poukazuje na emócie, vlastnosti a predstavy, ktoré sa s egom nestotožňujú, pretože sa za ne hanbíme.³⁴

Toto sa dá aplikovať na samotnú postavu Dorianu Graya. Tým tieňom je samotný jeho portrét, keďže na ňom sa odzrkadľuje to, aké veci vykonal, ale zároveň sa s tým nestotožňuje, resp. nechce si to priznať alebo obviňuje druhých (napr. Basila, Sibylu). Ale Dorian zabúda na to, že jeho tieň (teda portrét) ho bude prenasledovať celý život, preto sa isté obdobie k nemu nepribližoval, pretože nechcel vidieť ako vyzerá jeho skutočný obraz. Sibyla mu ako prvá nastavila zrkadlo, kde mu ukázala, že sa nezaujíma o reálny život, ale jeho záujmy sú povrchné,

³⁰ WEB (1)

³¹ PERAICA, A.: *Culture of the Selfie: Self-Representation in Contemporary Visual Culture*. 2017, s. 48.

³² PAUER, J.: Je ešte možný spoločný svet? Alebo o jednote v mnohosti a o spoločnom základe v potencii. In *Filozofia*. Vol. 58, no. 2. 2003, s. 96.

³³ JUNG, C. G.: *Výbor z diela II. svazek. Archetypy a nevedomie*. 1997, s. 46.

³⁴ PÚČAŤOVÁ, K.: *Archetypy – pánska oděvní kolekce*. 2014, s. 21.

sú ilúziou a pozlátkom. Avšak on veril v to, že nie je povrchným, ale naopak, chcel byť duchaplným.³⁵

Je to tak aj v prípade selfies? Selfies môžu byť tiež spájané s archetypom tieňa. Ale v opozícii s portrétom Doriana ide o obrátené vnímanie, pretože zväčša za svoju selfie sa hanbiť nechceme, ale upravujeme ju do takej miery, aby sme boli na nej, čo najdokonalejší. Takýmto spôsobom sa hanbíme za seba, za svoj vzhlád a nechceme sa ukázať v pravom svetle. Čiže v prípade selfie, akoby sme boli my samotní tým tieňom, ktorý nás prenasleduje a ktorý nám pripomína, kým naozaj sme. Dorian sa nakoniec tohto tieňa chce zbaviť tým, že zničí portrét, lebo verí, že mu to prinesie úľavu. Lenže ako tvrdí psychosomatická terapeutka Renata Ježková: *Kvůli totální absenci sebereflexe, kterou symbolizuje odklizení obrazu z očí, ztratil Dorian nad svým stínem zcela kontrolu a tato část jeho osobnosti ho naprosto ovládla.*³⁶

Dorian bol spočiatku skromný a vôbec nejavil známky narcizmu, ani keď spoločnosť (Basil a Henry) poukazovala na jeho prednosti. Ale napokon, keď uvidel svoj dokončený portrét, začal na seba nazerať úplne inak: *Keď ho zočil, ustúpil a líca sa mu na chvíľu zapýrili nadšením. Výraz radosti zažiaril mu z očí, akoby samého seba spoznával po prvý raz... Cit pre vlastnú krásu ho prepadol ako zjavenie.*³⁷ V tomto prípade tiež môžeme vidieť podobnosť s Narcisom, pretože obaja boli nečakane fascinovaní svojou krásou. Nemali toto poznanie vrodené, ale dospeli k nemu časom. Preto si Dorian začal uvedomovať, že ľudia sú pominuteľní (takže aj on) aj ich krása a mladosť, ale portréty, fotografie a súčasne selfie pominuteľné nie sú. Krása a mladosť ostane na nich naveky – teda pokým sa nezničia alebo nevymažú.

Dorian sa obával toho, že keď začne mať prvé vrásky, tak ho nik nebude mať rád, čo je podľa nás dosť povrchné vnímanie ostatných ľudí, aj keď je pravda, že niektorí jednotlivci si vyberajú svoju polovičku na základe faktoru krásy. Narcistickým prejavom u neho je aj to, že portrét chce mať vo svojej domácnosti, aby sa mohol na neho pozerat' a nechce ho prenechať Lordovi Henrymu. V jeho narcistickom živote ho ospravedľňuje jedine to, že mal ťažkú minulosť, čo ho pravdepodobne dosť ovplyvnilo v jeho konaní a správaní. Jeho matka mu zomrela a zostal napospas starému strýkovi, ktorý ho týral.

Súčasná narcistická spoločnosť je v niečom odlišná od Dorianových prejavov. Táto postava nemala potrebu neustále upravovať svoju vizáž, či pozerat' sa do zrkadla. Miesto toho sa často pozeral na svoj portrét. V predstavách mal uložený obraz o sebe, o svojej dokonalosti, čo mu vnukli Henry a Basil. Naopak, dnes jednotlivci dbajú na svoju vizáž, zúčastňujú sa na skrášľovacích procedúrach a starajú sa o udržanie svojej vyrysovanej a štihlej postavy podľa ideálov krásy, propagovaných najmä médiami. Pozerajú sa do zrkadla alebo do mobilných fotoaparátov, ktorými vytvárajú selfies buď, aby poukázali na to, ako dokonale sa starajú o seba a ako vyzerajú alebo len poskytujú obraz o tom, ako by naozaj vyzerat' chceli.

Čo je však príznačné pre súčasnú dobu v spojitosti s dielom *Portrét Doriana Graya*? To, že nie je prípustné utrpenie a bolesť, ale naopak užívanie si života, radosť z neho, čím si pripomínáme povestné antické *Carpe Diem*. Čas plynie príliš rýchlo, aby sme sa mohli nad niečím pozastavovať. Je prítomné rýchle šírenie informácií, vytváranie globalizovaného sveta resp. amerikanizácia sveta a môžeme hovoriť aj o digitálnej ére. Avšak, aj napriek tomu, utrpenie

³⁵ WEB (2)

³⁶ Ibid.

³⁷ WILDE, O.: *Portrét Doriana Graya*. 1964, s. 27.

a bolesť zažívame dennodenne, čo je istý kolobeh života. Kvôli tomu sa snažíme potláčať svoje emócie, zamerať sa len na samých seba, smerovať k ideálom spoločnosti. Toto je obdobie aj u hlavnej postavy – Dorian tiež potláča emócie resp. prejavuje emócie len voči sebe samému (a možno voči Lordovi Henrymu, ktorý je mu podobný). Zamieriava sa len na seba samého, ale smeruje aj k ideálom spoločnosti, ktorá ho vlastne utvorila do takej podoby, akú poznáme z diela. Aspekty a znaky tejto postavy sú aktuálne a prítomné pri jednotlivcoch v súčasnej spoločnosti a kultúre. Vo veľkej miere má na tom podiel viny doba, v ktorej žijeme, ktorá je často označovaná ako doba postmoderná.

Za hlavný aspekt, ktorý môžeme spojiť, či už s postavou Dorianu Graya, ale viac s narcizmom, kultúrou selfie a všeobecne so súčasnou spoločnosťou, považujeme kult tela a ideál krásy, čo sa týka oboch pohlaví, ale viac asi ženského. Dochádza k vystavovaniu vlastného tela, k jeho pornografizácii a odhaľovaniu intimity. Byung-Chul Han hovorí o pornografizácii a pornografickom vystavovaní sa, čo ničí erotiku a sex, ale k tomuto by sme priradili aj to, že ničí tajomno nášho tela.

Negatívne na tom je, že už nie sme schopní vnímať slasť, čo môže byť tiež problémom prejavujúceho sa narcizmu u jednotlivcov.³⁸ Keďže všetko je obscénne odhaľované, tak človek stráca pocit túžby a slasti, čo ďalej podporuje jeho pocit prázdna, a preto sa zamieriava na seba a vlastné telo. Slovom Hana: *Tělo je zvěčněno na výstavní exponát, který je nezbytné optimalizovat. Není možné v něm bydlet. Je nezbytné stavět je na odív, a tak je vykořisťovat.*³⁹ Dôležitú úlohu zohráva v tomto prípade krása a mladosť, na základe čoho vznikajú v spoločnosti rôzne predsudky, že niektorého jednotlivca nevezmú do zamestnania len kvôli tomu, že nie je pekný, neupravuje sa alebo je starý na to, aby dané povolanie vykonával (napr. modelky, herci, moderátori, tváre reklamných kampaní a i.).

Krása a mladosť, a priblíženie sa ideálu tela, mladosti a krásy bolo prítomné aj u Dorianu, ale je badateľné aj pri vytváraní selfie fotografií alebo videí samých seba. S týmto spájame kult celebrit, kedy sa jednotlivci snažia podobať svojim obľúbeným hviezdám a influencerom, ktorí sú v spoločnosti považovaní za „cool“ (príklad rodina Kardashians, Emma Watson, Robert Pattinson a ďalší). To sa netýka len vizáže, ale tiež spôsobu obliekania či dokonca využívania produktov, ktoré využívajú dané celebrity. Tieto celebrity uskutočňujú alebo naplňajú ideál krásy, ktorý by sa dal definovať ako predstava toho, ako by človek mal vyzeráť. A keď človek smeruje k postupnému naplňaniu tohto ideálu, i keď ho nikdy nenaplní, tak môže dospieť k dobrému životu a k šťastiu, čo sa však nachádza tam, kde sú vyšportované, krásne, mladé, chudé a pestované telá.

Existujú aj ďalšie aspekty, ktoré v značnej miere ovplyvňujú jednotlivcov v súčasnej dobe (či už ju nazveme postmodernou alebo hypermodernou). Je to rýchlosť, flexibilita, masovosť, materializmus, postfaktuálnosť, vysoká informovanosť, vysoké požiadavky, prázdnota, úzkosť, boj o moc, desakralizácia a desubstancializácia zmyslu, kapitalizmus a mnohé ďalšie.

Samozrejme, najviac sa narcizmu, narcistickej spoločnosti a kultúry selfie, dotýka práve spomínaný ideál krásy a kult tela, preto by sme prácu chceli zakončiť myšlienkou Lipovetského: *V tom je zoufalství Narcise, naprogramovaného k tomu, aby byl zahleděn sám do sebe, příliš dobře, než aby se zahleděl do někoho druhého, a zároveň nedostatečně, protože po nějakém*

³⁸ HAN, B.-CH.: *Vyhořelá společnost*. 2016, s. 86 – 87.

³⁹ *Ibid.*, 2016, s. 86.

*citovém vztahu ještě touží.*⁴⁰ Čiže aj keby Narcis možno chcel byť zahľadený do iného človeka, musí si všimnúť len seba, pretože chce naplniť ideály spoločnosti a jeho egoizmus mu to nedovolí. To isté sa týka aj postavy Doriana Graya.

Záver

Príspevok sa primárne zaoberá známym dielom anglického prozaika Oscara Wildea *Portrét Doriana Graya*. Základnými cieľmi boli interpretácia samotného diela a kritická reflexia syndrómu Dorianu Graya a jeho prejavov v súčasnej kultúre. Zistili sme, že syndróm Dorianu Graya je definovaný nezdravým strachom zo staroby a smrti. Nesie pomenovanie podľa hlavnej postavy, Dorianu Graya, ktorý pociťoval tiež strach, najmä zo staroby po vytvorení jeho portrétu maliarom Basilom Hallwardom.

Analyzovali sme mýtus o Narcisovi, keďže v rámci reflexie narcizmu je východiskovým. Najdôležitejšie bolo zamerať sa na fenomén selfie, jeho prepojenie s narcizmom a najmä na jeho spojenie s dielom *Portrét Dorianu Graya*. Fenomén selfie sa spája s fenoménom narcizmu, pretože selfie je prostriedkom sebaaprezentácie a narcisi majú potrebu zviditeľňovať sa a informovať o sebe. A dominuje u nich túžba po uznaní.

Vyústením príspevku je kapitola, kde sme riešili prepojenie a aplikáciu poznatkov na dielo *Portrét Dorianu Graya*. Zistili sme odlišnosti medzi Narcisom a postavou Dorianu, pričom Dorian je vnímaný ako temná verzia pôvodného Narcisa. Dorian si bol časom vedomý, že je krásnym a dokonalým, a že vyriekol kliatbu, ktorá nechala jeho portrét starnúť. Naopak, Narcis žil v nevedomí, že v jazierku je on sám, uvedomil si to až neskôr, čo znamenalo pre neho fatálny koniec. Portrét a jazierko na základe toho vnímame ako istú analógiu k selfies fotografiám.

V príbehu o Dorianovi je jedným z kľúčových motívov strach zo staroby, ktorý je prítomný aj v súčasnej spoločnosti (v podobe syndrómu Dorianu Graya). Selfies tento strach potláča a vďaka nim sa človek môže cítiť nesmrteľným. Nezabúdame ani na tzv. archetyp tieňa, ktorý predstavuje akýsi negatívny odtlačok ega, za ktorý sa hanbíme, ale spadajú doň aj naše negatívne stránky. Pre Dorianu je týmto archetypom jeho portrét, ktorý ho všade prenasleduje a najmä poukazuje na jeho temnú stránku. Dá sa to aplikovať aj na selfie, ale v obrátenom význame, pretože selfie naopak majú byť dokonalými a nepoukazujú na naše negatívne stránky, pretože na nich chceme vyzerieť, čo najdokonalejšie. Tým negatívnym odtlačkom je teda časť nášho ega, ktorá nás prinúti napríklad mylne poskytovať informácie o sebe samých (napr. aj prostredníctvom selfies).

Najpodstatnejšími determinantmi pre vytvorenie selfies je súčasný ideál krásy a oslava mladosti, pričom teórie krízy kultúry upozorňujú na tzv. juvenilnú kultúru a jej rozmach. To isté sa týka aj Dorianovho narcistického života – všetko „prerátaval“ na krásu, mladosť a pôžitky. V súčasnosti vo zvýšenej miere dochádza k vystavovaniu tela, k pornografizácii a odhaľovaniu intimity, čím sa stráca slasť a pôžitok z poznania tela toho druhého. Telá musia byť vyšportované, zdravé, krásne, mladé a dokonalé na to, aby tento ideál splnili. Zväčša ho naplňujú celebrity v upravených reklamách, prostredníctvom plastických operácií, keďže majú na to dostatok finančných zdrojov alebo zvýšenou starostlivosťou o telo. Obyčajní ľudia sa tento ideál snažia napodobniť tým, že si kupujú produkty reklamované celebritymi. Tento ideál

⁴⁰ LIPOVETSKÝ, G.: *Éra prázdnoty. Úvahy o súčasnom individualizmu*. 2008, s. 122.

pravdepodobne nik nedosiahne, keďže by mohol byť považovaný za mýtus. Preto sa oň ľudia snažia aspoň prostredníctvom selfies, kde môžu využívať rôzne filtre a efekty.

Na základe toho konštatujeme, že existuje súvislosť medzi súčasným narcistickým človekom, narcizmom, fenoménom selfie, syndrómom Dorianu Graya a archetypom tieňa. Väčšina z nás má strach zo smrti a staroby, i keď možno nie natoľko, aby sme boli postihnutí syndrómom Dorianu Graya. Tiež, ako sme v práci zistili, sme narcistickými jedincami, lebo nám nie je ľahostajný náš výzor a chceme dosiahnuť ideálnu predstavu o sebe. Ide o to, či narcistické vnímanie seba preháňame alebo nie. A samozrejme fenomén selfie ovplyvňuje naše životy, rovnako ako sociálne siete, aj keď sme možno veľa selfies nenafotili a netrávime množstvo času na sieťach.

Literatúra a zdroje

Knižné zdroje v tlačenej a elektronickej podobe

- ASPER, K. 2009. *Opuštenosť a sebeodcizenie. Nové prístupy k terapii narcistické poruchy osobnosti*. Praha : Portál, 2009. 263 s. ISBN 978-80-7367-453-3.
- BAUMAN, Z. 2017. *Retrotópia*. Bratislava : Artforum, 2017. 168 s. ISBN 978-80-8150-176-0.
- DE LORRIS, G. 1977. *Román o Růži*. Praha : Odeon, 1977. 149 s. BEZ ISBN.
- FLUSSER, V. 2011. *Into the Universe of Technical Images*. Minneapolis/London : University of Minnesota Press, 2011. 224 s. ISBN 978-0-8166-7021-5.
- HAN, B.-CH. 2016. *Výhořelá společnost*. Praha : Rybka Publishers, 2016. 285 s. ISBN 978-80-87950-05-0.
- JUNG, C. G. 1997. *Výbor z díla II. svazek. Archetypy a nevědomí*. Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. 265 s. ISBN 80-85880-11-3.
- LIPOVETSKY, G. 2008. *Éra prázdnoty. Úvahy o současném individualismu*. 4. vyd. Praha : Prostor, 2008. 357 s. ISBN 978-80-7260-190-5.
- LOMAS, D. 2011. *Narcissus Reflected: The Myth of Narcissus in Surrealist and Contemporary Art*. London : The Fruitmarket Gallery, 2011. 176 s. ISBN 978-0-947912-99-4.
- NASO, P. O. 2000. *Premeny*. Bratislava : Ikar, 2000. 173 s. ISBN 80-7118-887-5.
- PAUER, J. 2003. Je ešte možný spoločný svet? Alebo o jednote v mnohosti a o spoločnom základe v potencii. In *Filozofia*. [online]. 2003, vol. 58, no. 2 [cit. 2020-04-15]. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2003/2/87-97.pdf>. ISSN 2585-7061.
- PECHOVÁ, O. – DOSTÁL, D. 2018. *Narcismus jako rys osobnosti*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2018. 126 s. ISBN 978-80-244-5374-3.
- PERAICA, A. 2017. *Culture of the Selfie: Self-Representation in Contemporary Visual Culture*. Amsterdam : Institute of Network Cultures, 2017. 115 s. ISBN 978-94-92302-17-5.
- PÚČAĎOVÁ, K. 2014. *Archetypy – pánska oděvní kolekce* : bakalárska práca. Liberec : Technická univerzita, 2014. 60 s.
- RANSOME, A. 1911. *Oscar Wilde. A critical study*. New York : Mitchell Kennerley MXMXII, 1911. 220 s. BEZ ISBN.
- TINKOVÁ, A. 2005. Oscar Wilde. In *Slovenské divadlo*. [online]. 2005, vol. 53, no. 4 [cit. 2020-04-15]. Dostupné na: https://www.sav.sk/index.php?lang=sk&doc=journal-list&part=article_response_page&journal_article_no=2770. ISSN 1336-8605.

WILDE, O. 1964. *Portrét Doriana Graya*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964. 199 s. BEZ ISBN.

Internetové zdroje

WEB (1) [cit. 2020-12-5]. Dostupné na: <https://sk.sainte-anastasie.org/articles/psicologia/el-sndrome-de-dorian-gray.html>.

WEB (2) [cit. 2020-12-5]. Dostupné na: <https://psychologie.cz/syndrom-doriana-graye/>.

Oscar Wilde – The Picture of Dorian Gray. Interpretation of the Work on the Background of the Current Phenomenon of the „Selfie“

The topic of the following article is dedicated to the interpretation of the work *The Picture of Dorian Gray*, by the English novelist Oscar Wilde. This work with many several key motifs: fear of aging, beauty, hedonism, self-determination, social norms and conventions etc. It represents a space for finding a new interpretation key in the context of cultural studies. The goal of this paper, as well as the goal of the master thesis on which the paper is based, is the analysis and critical reflection on the so-called Dorian Gray syndrome and its manifestations in contemporary culture. The author's intention is to point out the topicality of Wilde's message with regard to the popular „selfie culture“ in connection with self-representation in the “offline“, but especially in the “online“ world.

Príspevok predstavuje vybranú časť Diplomovej práce s názvom *Oscar Wilde – Portrét Dorianu Graya. Interpretácia diela na pozadí súčasného fenoménu „selfie“*, ktorá bola úspešne obhájená na Katedre kulturológie, FF UKF v Nitre, v akademickom roku 2019/2020. Školiteľom záverečnej práce bola Mgr. Katarína Gabašová, PhD.

Autorka: Mgr. Barbora Kubisová

absolventka Katedry kulturológie FF UKF v Nitre
barborakubisova1@gmail.com

Školiteľka: Mgr. Katarína Gabašová, PhD.

Katedra kulturológie, FF UKF v Nitre
kgabasova@ukf.sk